

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2739>

Number: 32 , p. 159-169, Winter III 2015

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SON DÖNEMLERİNDE VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK YILLARINDA OKULLARDAKİ BEDEN EĞİTİMİ DERSLERİNE SİSTEMATİK BİR BAKIŞ

*A SYSTEMATIC APPROACH OF PHYSICAL EDUCATION COURSES IN
SCHOOLS IN THE LAST PERIOD OF THE OTTOMAN EMPIRE AND THE
EARLY YEARS OF TURKISH REPUBLIC*

Yrd. Doç. Dr. Ayhan DEVER

Ordu Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Okt. Ahmet İSLAM

Ordu Üniversitesi İkizce Meslek Yüksekokulu

Özet

Beden eğitimi dersi, özellikle 19. yüzyıl içerisinde okullarda gelişim göstermeye başlamış ve genel olarak devletlerin ayrı bir önem verdiği derslerden birisi olagelmıştır. Beden eğitimi dersi; Osmanlı Devleti'nde terbiye-i bedeniye, cinnastik, beden terbiyesi şeklinde adlandırılırken; Cumhuriyet Türkiye'sinde ise jimnastik ve beden eğitimi olarak isimlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde daha ziyade bilimsellikten uzak, doğrudan bedensel gelişime, güce vurgu yaparak gelişen beden eğitimi dersi; Cumhuriyet Türkiye'sinde de aynı işleve sahip olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Cumhuriyet dönemiyle birlikte jimnastik olarak adlandırılan ve doğrudan jimnastik talimlerinin yapıldığı beden eğitimi dersi, bu bağlamda doğrudan bir şekilde fiziki gelişime vurgu yapmıştır. Bunun bir sonucu olarak da özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında, bu ders sayesinde bireylerin bedensel olarak daha da gelişmiş olduklarını; ilerleyen yıllarda ise jimnastik dersinin bu görevini yitirdiğini görürüz.

Beden eğitimi dersinin haftalık ders sayısının az olması, bu gelişimin önüne bir set çekmiştir. Zira haftada 1-2 saat arasında verilen beden eğitimi dersleri, spordan beklenen gürbüz ve yavuz evlatlar yaratma projesini yerine getirememiş ve doğrudan bir şekilde öğrencilerin boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden birisi olarak gelişim göstermiştir.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarındaki beden eğitimi dersleri hakkında bilgi vermek, bu derslerin genel olarak amaçlarını ortaya koymak ve Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet Türkiye'sindeki beden eğitimi derslerinin bir karşılaştırmasını yaparak bir sonuca ulaşmaktır.

Anahtar Kelimeler: Terbiye-i Bedeniye, Jimnastik, Beden Eğitimi, Mekteb-i Sultani, Selim Sırrı Tarcan

Abstract

Physical education course, especially in the 19th century, has begun to show improvement in schools and has been one of the courses which is given a separate importance by states in general. While physical education course was called as terbiye-i bedeniye, gymnastics, physical education in Ottoman period, it was called as gymnastics and physical education in the Republic of Turkey.

Whereas the course was unscientific and it focused on physical development and power in the Ottoman Empire, it came into being as having the same function in the Republic of Turkey. It was called as gymnastics especially after the Republician period and it involved gymnastic drills. So, it focused directly on the physical development. As a result of this, especially in the early years of the Turkish Republic, we see that individuals were physically more advanced through this course and in the following years gymnastics classes lost this task.

The small number of lessons per week of physical education classes has made a set in front of this development. Since the physical education courses have been given 1-2 hours per week, the current situation did not fulfill the project to create expected robust and powerful sports kid and the course has directly been developed as students' leisure activities.

The aim of this study is to inform about the physical education lessons in the first years of the Republic of Turkey and the last period of the Ottoman Empire, to reveal the purposes of these courses and to compare the physical education lessons in Ottoman and Republician periods.

Key Words: Terbiye-i Bedeniye, Gymnastics, Physical Education, Mekteb-i Sultani, Selim Sırrı Tarcan

GİRİŞ

Gerek Osmanlı İmparatorluğu'nda gerekse de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde beden eğitime yönelik dersler, bilimsel bir anlayıştan uzak daha ziyade bedensel gösteriş sergilenmesi anlayışıyla 'jimnastik' adı altında öğrencilere sunulmuştur. Bunun bir sonucu olarak da ülkemizde beden eğitimi dersleri, jimnastik dersi ve içeriği altında gelişmeye başlamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde beden eğitimi dersi; terbiye-i bedeniye, jimnastik ve beden terbiyesi şeklinde isimlendirilmiş; genel olarak bu isimlendirmelerin hepsinde de jimnastik eğitimi öğrencilere verilmeye çalışılmıştır.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan beden eğitimi, okullarımıza son iki yüzyıl içerisinde girmiştir. Diğer bir ifade ile tarihsel süreç içerisinde uzun bir geçmişe sahip olan Türkler, okullardaki beden eğitimi derslerine oldukça geç bir zaman dilimi içerisinde geçmişlerdir. Bu da beden eğitimi derslerinin, batılı, bilimsel bir anlayış içerisinde öğrencilere aktarılmasının geç başlamasına neden olmuştur.

Bu çalışma ile birlikte, özellikle sporu (beden eğitimi) kültürün temel unsurlarından birisi olarak kabul eden Türklerin, okullardaki beden eğitimi derslerinin geçirmiş olduğu aşamalar ortaya konmaya çalışılacak ve gerek Osmanlı gerekse de Türkiye'deki beden eğitimi derslerinin karşılaştırılması yapılarak bir sonuca ulaşılabilecektir.

1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Okullarda Terbiye-i Bedeniye (Jimnastik - Beden Eğitimi) Dersi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine doğru özellikle yenilenme, batılılaşma çabalarının ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu yenilenme, demokratikleşme hareketlerinden bir tanesi de (belki de en önemlisi) Sultan Abdülmecit zamanında (1839) ilan edilen Tanzimat Fermanı'dır. Bu ferman, ülke genelinde yenilikleri dile getirirken, özellikle eğitim alanındaki

değişimlere de vurgu yapmıştır. Eğitim alanındaki bu yeniliklerden bir tanesi de, özellikle o dönem Avrupa'sında yoğun bir şekilde ilgi gören spor derslerinin, ülkemizde de daha yaygın bir şekilde okullarda okutulmaya başlamasıdır.

Tanzimat Fermanı ile spora da batılı anlamda bir yaklaşım sergilenmiş ve böylece modern sporla tanışılmış; o dönem sporunda yoğun şekilde ilgi gören jimnastik, okullarda ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Tayga, 1990, s:105). Ancak bu jimnastik dersinin bütün okullarda değil de öncelikli olarak askeri okullarda okutulduğunu görmekteyiz. Hatta bu dersi, modern anlamda okullarda öğretebilmek amacıyla yurt dışından Lesen Marti ve Piçini isimlerinde hocaların getirildiği de bilinmektedir (Morpa Spor Ansiklopedisi, 2005, s:141). Böylece okullardaki beden eğitimi dersi, tamamen yabancı hocalar dâhilinde gelişmeye, şekillenmeye başlamış ve okul sporu, batılı bir tarzla tanışmıştır.

Tanzimat'ın ilanyla birlikte, özellikle öğretmen okulları açılmaya başlanmış, ecnebi okullarında köklü değişiklikler yapılmış, kızlara yönelik ortaokullar bu dönemde hayata geçirilmiştir. Bunun yanı sıra okul ders programlarında özellikle yaşama dair dersler de konmuştur (Bilge, 1989, s:23). Bu dersler arasında ise özellikle bedensel gelişime vurgu yapan terbiye-i bedeniye dersini görmekteyiz.

Belli bir süre sonra beden eğitimi dersleri, sadece jimnastik eğitimi olmaktan kurtulmaya ve farklı içerikler dâhilinde gelişmeye başlamıştır. Örneğin 1862 yılında özellikle askeri okullara, meç ve eskrim dersleri konulmuştur. 1863 yılında ise Harbiye ve Askeri İdadilere, gerekli olan alet ve tesisler de yaptırılarak jimnastik dersi, 1864 yılında ise Harbiye Okulu ders programına jimnastik, meç ve eskrim dersleri konulmuştur (Tayga,1990, s:106-107).

Bu noktada yeri gelmişken Enderun Mektebi'nden de söz etmek gerekmektedir. Osmanlı'da sarayda eğitim veren kurumların başında gelen Enderun Mektebi, özellikle beden eğitimi derslerinin verildiği bir okul olmuştur. Bu okulda özellikle spor, beden eğitimi ve askerlik derslerine yer verilmesi, bu okulu diğer okullardan ayıran temel özellik olmuştur. Beden eğitimi ve askerlik derslerinde binicilik, kılıç kullanma, gürz, mızrak ve ok gibi özellikle savaş araçlarının kullanılmasının yanı sıra, güreş, ağırlık kaldırma, cirit gibi bedensel gücü geliştirici sporlara da yer verilmiştir (Güven, 2013, s:91- 92). Enderun mektebinde hem bedensel eğitim hem de kafa eğitimi adeta eşit düzeyde öğrencilere aktarılmıştır. Kendini geliştiren bireyler daha ziyade silah kullanma ve ata binme konusunda dersler görmeye başlamışlardır. Bu dönemde cirit, özellikle gençler arasında en fazla ilgi gören bir oyun haline gelmiştir (Koçer, 1970, s:16).

1868 yılına gelindiğinde ise özellikle Fransız eğitim düşüncesine göre biçimlendirilen Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) ders programlarına 1 Eylül 1868 tarihinden itibaren jimnastik dersinin konulduğunu (Morpa Ansiklopedi,2005, s:141) ve Fransa'dan bu dersi vermek üzere özel hocaların getirildiğini görmekteyiz. Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani) ders programına sabahları ikişer saat olmak üzere (Tayga,1990, s:108) jimnastik dersi konulmuştur.

Mekteb-i Sultani'ye jimnastik dersini sokan Monsieur Curel adındaki Fransız'dır. Curel'in yaptığı ilk iş, okul içerisinde kendisine tahsis edilen kısmı, bir jimnastikhane haline getirmiş olması ve yine beraberinde Fransa'dan getirdiği jimnastik aletlerini, öğrencilerin kullanımına sunmasıdır (Tekil,1985:5 – Doğan, 2010:169). Ancak o dönem özellikle jimnastik aletlerine alışık olmayan öğrencilerin, bu spor dalından kaçacakları düşüncesi nedeniyle ders, zorunlu bir hale getirilmiştir. Ayrıca Mekteb-i Sultani'de ilk jimnastik hocasının Curel olduğunun genel kabulüne (Tekil,1985; Doğan,2010; Morpa Spor Ans.,2005; Aray,1959) karşın, Morioux adında bir Fransız'ın da okulun ilk jimnastik hocası olduğu görüşü de bulunmaktadır (BTUM, 1943, s:9). Ancak o dönem beden eğitimi derslerinin jimnastik adı altında yapıldığını

unutmamak gerekir. Zira getirilen öğretmenlerin neredeyse tamamının jimnastikçi olmaları bu durumun en güzel örneğidir. Hatta Mekteb-i Sultani'de Stangali adında Yunanlı bir cambazın dahi jimnastik dersi hocalığı yaptığı bilinmektedir (Ergin, 1977, s:1546).

Mekteb-i Sultani'de Curel'in ardından Moiroux, Martinetti, Stangali, Faik Bey, Mazhar Bey, Abdurrahman Robenson, Ahmet Robenson gibi isimler jimnastik dersi öğretmenliği yapmıştır (Tekil,1985, s:5). Bu isimler arasında yer alan Faik (Üstünidman) Bey, dönemin ilk Türk jimnastik öğretmenidir. Faik Bey, Stangelli'nin ardından Galatasaray Lisesi'nin beden eğitimi öğretmeni olmuştur (Genç, 2014, s:508). Hatta Vildan Aşır'e göre Faik Bey, öğrencilerine sadece spor yapmayı değil, aynı zamanda Türk milliyetçiliğini de öğretmeye çalışmıştır (Aşır'den akt: Topuz, 1975, s:53).

Ayrıca bu zaman zarfı içerisinde Mekteb-i Sultani içerisinde bulunan courların (bahçelerin) birer spor salonu haline getirildiğini de görmekteyiz. Mektep içerisindeki en önemli spor alanının Grand Cour olduğu bilinmektedir. Bu bahçe içerisinde büyük maçlar yapılmakta ve bazı jimnastik hareketleri gerçekleştirilmekteydi. Ayrıca mektebin bahçelerinde aynı anda en az 18 takım taşla, tenis topuyla, normal topla futbol oynayabilmekteydi (Aray, 1959, s:12). Bu ifadelerden anlıyoruz ki jimnastik dersi ne yazık ki öğrenciler arasında pek kabul görmemiş, bunun yerine futbol daha da ilgi çeken bir spor dalı olmuştur.

1869 yılı ise Osmanlı'da eğitim alanındaki en büyük yeniliklerden birisi olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlanmış, medrese eğitiminden vazgeçilmiş ve eğitim, devlet meselesi haline gelmiştir. Bu yeniliklerden beden eğitimi (jimnastik) dersi de nasibini almış ve bazı devlet okullarında da jimnastik dersi verilmeye başlamıştır.

Nizamname doğrultusunda 1869 yılında Rüştiyeler'de, 1870'de Mekteb-i Tıbbiye'de ve 1877 yılında da İdadilerde jimnastik ve eskrim dersleri (Tayga, 1990, s:169; Kodaman,1999,s:93-117; Nafi,2002,s:408) verilmiştir. Ancak Rüştiyelerdeki jimnastik dersi sadece Erkek Rüştiyeleri'nde verilmiştir. (Akyüz, 2001, s:285). Ayrıca Harp Okulu ve Harp Akademisi ders programlarına piyade ve subayları için meç ve eskrim dersleri de konularak asker ve subayların da özellikle bedensel gelişimlerine önem verilmiştir (Tayga, 1990:109). 1870 yılında ise Kaptan ve Çırakçı Mektebi'nde askerlik ve beden eğitimi dersleri okutulmaya başlanmıştır (Ergin, 1977, s:666).

1873 yılında ise Darüşşafaka ismiyle orta dereceli bir okul açılmış ve özellikle anne – babası veya babası olmayan çocuklara eğitim verilmiştir. Bu okulun beden eğitimi alanındaki esas önemi ise; Türkiye'de ilk defa beden eğitimi ve askerlik dersini, ders programlarına alan ve ders kitaplarını bastıran okul olmasıdır (Binbaşıoğlu, 1982, s:142).

1884 yılında ise Bahriye Mekteplerinin ders programlarına jimnastik dersi konularak, askeri okullarda jimnastik derslerinin önemi daha da belirginleşmeye başlamıştır (Bilge, 1989, s:25).

1893 yılında dönemin maarif nazırı Zühtü Paşa'nın, Abdülhamit'e sunduğu tezkereye göre; azınlık ve yabancı okullardan birisi olan Protestan Okulları'nın Kısım-ı İdadi programlarına da jimnastik dersinin olduğunu görmekteyiz (Akyüz, 2001, s:222).

1895 yılına gelindiğinde ise Darülmuaallimatların Usul-i Tedris ders programlarında çocuk oyunları ve riyazet-i bedeniye dersinden söz edilmekte ve öğrencilere bu dersler verilmektedir (Binbaşıoğlu, 1995, s:470). Diğer bir ifade ile özellikle kız okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan Darülmuaallimatların, çocuk oyunlarına yönelmesi, aynı zamanda milli oyunlarımıza verilen değer de bir göstergesidir. Zira dönem içerisinde çocuk oyunlarına sahip çıkılmış ve bu oyunlar öğrencilere öğretilmeye çalıştırılmıştır.

1908 yılında Meşrutiyet'in ilanı ile beraber, eğitim alanındaki yenilikler daha da hızlanmış ve jimnastik dersi, okulların müfredat programlarına girmeye başlamıştır. Genel

olarak birinci meşrutiyet ile beraber beden eğitimi askeri okullara; 1908 yılında ilan edilen ikinci meşrutiyet ile diğer okullara girmiştir. (Binbaşıoğlu, 1999, s:74).

2 Aralık 1908'de İstanbul'da Rıza Paşa yokuşunda Öğretmen Yüzbaşı Selim Sırrı tarafından özel bir terbiye-i bedeniye mektebi açılmıştır (Binbaşıoğlu, 2014, s:276). Ancak 1909 yılı içerisinde Selim Sırrı (Tarcan) Bey, İsveç'e beden terbiyesi tahsiline gönderilmiştir (Tayga, 1990, s:110). Bu nedenle terbiye-i bedeniye mektebinin ömrü pek uzun olmamıştır. Hatta öncesinde Selim Sırrı Bey'in Harbiye Nazırı İzzet Paşa ile görüşmesinde, kendisini Paris Sefareti Askeri Ataşeliğine göndermek istemiş, Selim Sırrı Bey ise, özellikle beden terbiyesi alanında eğitim almak istediğini belirterek İsveç'e gönderilmesini istemiştir (Atabeyoğlu, 2000, s:15).

1910-11 dönemi içerisinde sultanilerde 10 tane terbiye-i bedeniye öğretmeni bulunmaktadır (Cihan, 2007, s:80). Bu sayı, dönemdeki beden eğitimine verilen değerin durumunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yine aynı dönem içerisinde eğitim süresi üç yıl olan ve iki dönem halinde eğitim veren liseler açılmaya başlamıştır. Bu okulun ilk kısmı bulunmamakla beraber, başlangıçta on tane açılmıştır. Bu okulların birinci ve ikinci devrelerinde, haftada birer saat olmak üzere terbiye-i bedeniye dersi konulmuştur (Bilge, 1989, s:39).

1911 yılında ise Selim Sırrı (Tarcan), İsveç'ten gelmiş ve Maarif Nazırı Emrullah Efendi tarafından Maarif Mektepleri Umumi Müfettişliği'ne tayin edilmiş ve böylece okullara, beden eğitimi dersinin bilimsel bir şekilde girişi sağlanmıştır (Tayga, 1990, s:110 – BTUM, 1943, s:16). Bu dönem içerisinde kız öğretmen okullarına, imam hatip mekteplerine beden eğitimi dersleri konulmaya çalışılmıştır. Özellikle Selim Sırrı Bey ile beraber ülkemizde geniş kitlelere yayılmaya başlayan İsveç jimnastiği ülkemizde gelişmeye devam etmiştir.

1911 yılı içerisinde Darülmualimin'de beden eğitimi derslerinin nasıl ve ne şekilde yapılacağı müfredatlar dâhilinde belirlenmeye çalışılmıştır (Tayga, 1990:109). 1912 yılında ise İstanbul Mekteb-i Sultanisi'nde haftada iki saat olmak üzere terbiye-i bedeniye dersi verilmeye başlanmıştır (Yücel, 1994, s:150).

1913-1914 yılları ise terbiye-i bedeniye derslerinin hızla yayıldığı bir dönem haline gelmiştir. Çünkü 1913 yılında yayınlanan Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu ile beraber özellikle ilköğretim alanında birtakım yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler arasında ilk kez el işi, müzik, resim, beden eğitimi ve sağlık derslerinin ilköğretim programlarına konulmaları yer almaktadır (Budak – Budak, 2014, s:377).

1913 yılında ise Medresetülvaizin (vaiz yetiştiren okullar) açılmış ve bu okulun 1. ve 2. sınıflarında terbiye-i bedeniye dersleri okutulmaya başlanmıştır. Ayrıca yine aynı yıl içerisinde Kız Sanayi Mektepleri'nde de terbiye-i bedeniye dersleri okutulmaya başlanmıştır (Ergin,1977, s:160). Ayrıca sultanilerin Sunufu Taliyesi ders programlarına haftada iki saat olmak üzere terbiye-i bedeniye dersi konulmuştur (Yücel, 1994, s:151).

1914 yılı sonlarında ise İnas Sultanisi (Kız Lisesi) ders programlarına terbiye-i bedeniye dersi, haftada iki saat olmak üzere eklenmiştir. (Tayga, 1990, s:110). Ayrıca Darülhilafetüliyye medresesinin 1914 yılında derslere başlaması ile medresenin tali kısmı evvel 1.2.3. ve 4. sınıfında ve tali kısmı sani de ise 5. 6. ve 7. sınıflarında terbiye-i bedeniye dersi okutulmuştur (Ergin, 1977,s:127-128). Ancak medresenin 8. sınıfında terbiye-i bedeniye dersi bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra sultanilerin devrei saniye bölümlerinde haftada iki saat olmak üzere terbiye-i bedeniye dersi verilmiştir (Yücel, 1994, s:152).

Yine aynı yıl içerisinde Bahriye mekteplerinde de terbiye-i bedeniye dersi okutulmuştur. Bahriye Nazırı Ahmed Cemal'in yaptığı bir konuşmada "Mektebi Bahriye'de talebe bir taraftan ulüm ve fünunu tahsil ederler, diğer taraftan evkatı muayyenede sporlar, terbiye-i bedeniye talimleri, sıhhi oyunlar icrasiyle beden en dahi zinde bulunurlar" (Ergin,

1977, s:1399) şeklindeki ifadesiyle beden eğitiminin, özellikle bahriyeciler için önemini dile getirmiştir.

1914 yılındaki bir diğer önemli olay ise Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin girişimleri sonucunda ortaya çıkan İslah-ı Medaris Nizamnamesi olmuştur. Bu nizamname ile birlikte medreselerin de ıslah edilmesi çabalarına bağlı olarak, medreselerde yeniden bir düzenlemeye gidilmiştir. Buna bağlı olarak İstanbul medreseleri Dar-ül Hilafe-t'il Aliyye Medresesi olarak yeniden adlandırılmış ve Tali Kısım-ı Evvel, Tali Kısım-ı Sani ve Ali olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Yapılan bir yenilikle medreselerin ders programlarına da terbiye-i bedeniye dersleri konulmuştur (Akyüz, 2001, s:260).

Aynı yıl okul müfredatlarına terbiye-i bedeniye derslerinin konmasına bağlı olarak, bu dersleri verebilecek öğretmen açığı da ortaya çıkınca, terbiye-i bedeniye okulu yapılmış ancak, savaşın da ortaya çıkmasıyla beraber okul açılmadan düşman eline geçmiştir. Savaş sonrasında ise terbiye-i bedeniye okulu olarak yapılan bina, o günün yönetimi tarafından fabrika haline getirilmiştir (Ergin, 1977, s:1324).

1915 yılında ise İnas Darülfünununda terbiye-i bedeniye dersleri verilmeye başlamıştır (Ergin, 1977, s:1554). Yine aynı yıl içerisinde Mekteb-i Sultani'de haftada bir saat terbiye-i bedeniye dersi verilmiştir. Ancak sabah ve akşamları okul yönetimince belirlenecek haftada iki veya üç günde terbiye-i bedeniye, okul oyunları ve endahat numaraları gösterilmiştir (Yücel, 1994, s:155).

1919 yılında ise yine sultanilerin ecnebi ve Arabî dil bölümlerinde haftada bir saat, 1922'de Zukura Mahsus Mekatibi Sultaniye Devrei Ula ve İnasa Mahsus Mekatibi Sultaniye Devrei Ula'da haftada iki saat olmak üzere terbiye-i bedeniye dersleri konulmuştur (Yücel, 1994, s:157-158).

Spor alanındaki yeniliklerle beraber Osmanlı İmparatorluğu'nun da mektep sporunun gelişimi konusunda girişim sergilemesi takdire şayan olsa da özellikle ders sürelerinin azlığı ve daha ziyade derslerin, jimnastik hareketleri etrafında şekillenmiş olması dönemin bu alandaki en büyük problemlerinden birisi olagelmıştır.

2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Okullarda Jimnastik (Beden Eğitimi) Dersi

Cumhuriyet dönemiyle beraber, jimnastik dersi, devlet okullarının neredeyse genelinde verilmeye başlamıştır. Zira savaştan yeni çıkmış ve halk, özellikle sağlık, beslenme konularında büyük bir sıkıntı içerisindeydi. Bu nedenlere bağlı olarak özellikle güçsüzleşen, zayıflayan bedenlere daha güzel bir görünüm sağlamak ve bireyleri bedenlen daha sağlam bir hale getirebilmek amacıyla özellikle bedensel gelişime önem verilmiştir. Bu durumun en güzel örneğini 1 Ekim 1926 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Efendiler, gürbüz ve yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek, tedbirlerini ve mesuliyetini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem, hakkınızdaki muhabbetim, itimadım o zaman zail olur*" (Akın, 2004, s:98) şeklindeki beyanatında görmekteyiz. Zira dönemin beden eğitiminden beklentisi, bedenlen daha da geliştirilmesi, bireylerin bedensel olarak daha sağlıklı bir hale getirilmesi; diğer bir ifade ile bedenlen sağlam, gürbüz ve yavuz evlatlar yetiştirme projesidir.

15 Temmuz – 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilen Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında, dönemin en büyük sorunlarından bir tanesi de terbiye-i bedeniye dersleri ve bu dersin öğretmenlerinin eksikliği olmuştur (Oğuzkan, 1983, s:598).

1924 yılında yayımlanan 56 maddelik bir nizamname ile birlikte İmam – Hatip Liseleri'nin idareleri bir nizam altına alınmış ve okutulacak olan dersler arasına terbiye-i bedeniye dersi de konulmuştur. (Ergin, 1977, s: 2125).

1924 yılı içerisinde Darülmualimin Okulları (Erkek öğretmen okulu)'nda okutulan dersler arasına terbiye-i bedeniye dersi haftada 1 saat olmak üzere 1.2.3.4.5. sınıflara

konulmuştur (Akyüz, 2001, s:187). Aynı yıl içerisinde orta mektep ve lise müfredat programlarının, orta mektepler (lise birinci devre) kısmında haftada iki saat olmak üzere jimnastik dersi verilmeye başlanmıştır (Yücel, 1994, s:167). İptidai Darülmualimin ve Darülmualimat kısımlarına ise yine aynı yıl içerisinde 1. 2. 3. 4. ve 5. sınıflarına haftada bir saat olmak üzere terbiye-i bedeniye dersleri konulmuştur (Binbaşıoğlu, 1995, s:477-478).

Bu dönem içerisinde özellikle ortaokullara öğretmen yetiştirmek amacıyla eğitim enstitülerinin kurulmaya başladığını görürüz. Bu bağlamda 1926 yılı içerisinde Konya'da Orta Muallim Mektebi açılmış, bir yıl sonra ise pedagoji bölümü de eklenerek okul, Ankara'ya taşınmıştır. Zaman içerisinde matematik, fizik, tabii ilimler, tarih – coğrafya bölümleri de ilave edilerek okul, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü adını almıştır. 1932 senesinde ise okuldaki bölümlere beden terbiyesi bölümü de eklenmiştir (Oğuzkan, 1983, s:605-606).

1926 tarihli ilkokul müfredatında, ilk 4 sınıfın programına haftada 2 saat, beşinci sınıf programına ise haftalık bir saat jimnastik dersine yer verilmiştir (Binbaşıoğlu, 1999, s:74). Böylece özellikle Maarif Vekâleti'ne bağlı okullarda ilk kez jimnastik dersi haftalık iki saat verilen bir ders haline gelmiştir. Bu da Cumhuriyet rejiminin, özellikle çocukların bedensel gelişimine verdiği bir önemi (yetersizde olsa) göstermektedir.

Bu önemin bir diğer göstergesi de özellikle beden terbiyesi öğretmeni yetiştirmek için 1926 yılında İstanbul Kız Öğretmen Okulu'nda bir beden terbiyesi kursunun açılmasıdır. Açılan bu kursun her bir devresi dokuz aydan oluşmakta ve dört sene devam etmekte idi. Kursta Türk öğretmenlerin yanı sıra, yurt dışından özellikle de o dönemlerde batı dünyasında büyük yankı uyandıran İsveç Jimnastiği'ni kursiyerlere öğretmek amacıyla İsveç'ten öğretmenler getirilmiştir. Kursta 45 kadın, 102 erkek olmak üzere toplam 147 beden eğitimi öğretmeni yetişmiş ve okullardaki görevlerine başlamışlardır (Ergin, 1977, s:1791; Binbaşıoğlu, 2014, s:183).

1927 yılında liselerin ikinci devrelerinin 1. ve 2. sınıflarında haftada 2 saat, 3. sınıflarında ise haftada 1 saat jimnastik dersleri verilmeye başlanmıştır (Yücel, 1994, s:168). 1929 yılında Marmara Adası'nda Balıkçılık Mektebi açılmış ve bu okulun ders programına terbiye-i bedeniye dersi eklenmiştir (Ergin, 1977, s:2137).

1927 yılından sonraki düzenlemelerle birlikte özellikle ortaokullarda müzik, beden eğitimi derslerine ait notlar ayrıca verilmeye başlamış ve bu notlar sınıfı geçme-kalmada etkili olmamıştır (Sakaoğlu, 1992, s:86). Bu durumun ise özellikle beden eğitimi dersine olan ilginin ve dersteki ciddiyetin, isteğin azalmasına neden olacağını düşünmek son derece yerinde olacaktır.

1930 yılında orta mekteplerin (1. devre) 1. ve 2. sınıflarında haftada 2; 3. sınıflarında ise haftada 1 saat olmak üzere jimnastik dersi verilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu yıl içerisinde bir ilk gerçekleştirilerek 2 ve 3. sınıflarda haftada 1 saat askerlik dersi verilmeye başlanmıştır (Yücel, 1994, s:169). Askerlik dersleri de doğrudan bedensel gelişim üzerine odaklandığı için, bu çalışmada askerlik dersleri de beden terbiyesi dersleri bağlamında ele alınmıştır.

1931 yılında muallim mekteplerinin 1. 2. 3. 4. 5. sınıflarında 2 saat jimnastik dersi; 2. 3. 4. 5. sınıflarında ise 2'şer saat askerlik dersi verilmiştir (Yücel, 1994, s:222 – Binbaşıoğlu, 1995, s:480). Böylece genel olarak beden eğitimi dersi haftada dört saate çıkmıştır.

Ayrıca 1931 yılında mekteplerin ders programlarındaki askerlik dersi, haftalık beden eğitimi dersi sayısını geçmiş ve orta mekteplerin (1. devre) 1. ve 2. sınıflarında haftada 2 saat; 3. sınıflarda ise haftada 1 saat jimnastik dersi verilirken; orta mekteplerin 2. ve 3. sınıflarında haftada 2'şer saat askerlik dersi verilmeye başlanmıştır (Yücel, 1994, s:170).

1933'te Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü'nde beden terbiyesi ve spor öğretmeni yetiştirmek üzere bölüm açılmış ve enstitünün yanında modern bir bina meydana getirilmiştir. Beden terbiyesi okulunda Türk ve yabancı öğretmenler, uygulama ve teorik dersler

vermişlerdir. Kadın beden eğitimi öğretmenlerine olan ihtiyaç da dikkate alınmış ve 1936 eğitim öğretim yılında beden eğitimi şubesine kızlar kısmı da ilave edilmiştir (Ergin, 1977, s:1791).

1934 yılında ise liselerin (2. devre) 1. 2. 3. sınıflarında jimnastik dersi haftada 1 saat verilirken; yine liselerin 1. sınıflarına haftada 1 saat, 2. ve 3. sınıflarına ise haftada 2 saat askerlik dersi verilmiştir (Yücel, 1994, s:171). Böylece 1931 yılında 1. sınıflara verilmeyen askerlik dersi, bu sınıflarda da uygulanmaya başlamıştır.

1934 yılı ders programlarına 1. 2. ve 3. sınıflarda haftada 2; 4. ve 5. sınıflarda ise haftada 1 saat jimnastik dersi konulmuştur. Ortaokulda ise 1. 2. ve 3. sınıflarda haftada 1 saat jimnastik dersi bulunmaktayken; ortaokulların 2. ve 3. sınıflarında 1 saat askerlik dersi uygulanmıştır. Bu yıl içerisinde liselerde ise sadece haftada 1 saatlik askerlik dersi verilmiştir (Yücel, 1994, s:200-201).

1936 yılında ise ilkokul, ortaokul ve liselerde haftada bir saat beden terbiyesi olduğunu görmekteyiz. Vildan Aşir (1936, s:12), beden eğitimi dersinin haftada bir saat olması hakkında şöyle demektedir: “Demek çocuğun disiplinli bedeni faaliyete, bilen adamın gözü önünde tabi olacağı zamanın bütün tahsil boyunca vasatı değeri haftada bir saati geçemiyor. Ne kadar lehte düşünmek istersek isteyelim, bu müddeti 17 milyon Türk’ün okuma çağında olan çocuklarının sağlık durumları üzerinde müessir olabilecek bir kıymet diye kabul etmemize imkân yoktur”. Diğer bir ifade ile haftada bir saatlik beden eğitimi dersi, bireyler üzerinde özellikle sağlık yönünden herhangi bir anlam ifade etmemektedir.

1937 yılında liselerin 1. 2. ve 3. sınıflarına haftada 1 saat jimnastik dersi konulmuştur. Ayrıca yine bu sene içerisinde müfredat programında bir ilk gerçekleşmiş ve liselerin 1. 2. ve 3. sınıflarında erkeklere haftada 2, kızlara ise 1’er saatlik askerlik dersi konulmuştur (Akyüz, 2001, s:322; Yücel, 1994, s:173).

1937 yılında ilköğretmen okullarında haftada 1 saat jimnastik dersi konulurken, sadece erkek çocuklarına haftada 2 saat askerlik dersi konulmuştur. Ayrıca bu okullarda, liselerden farklı olarak kızlara askerlik dersleri yerine daha ziyade el işlerine yönelik dersler verilmiştir (Binbaşoğlu, 1995, s:481; Akyüz, 2001, s:346).

1938 yılında ise özellikle okullardaki beden eğitimi derslerine yönelik eleştirilerin olduğunu görürüz. Mustafa İber (1938, s:2) özellikle bu dönem içerisinde, okullarda atletizm dersine önem verilmesi gerektiğini, özellikle ilk, orta ve liselerdeki öğrencilerin, atletizm alanında iyi yetiştirilmesi suretiyle, ulusal ve uluslararası başarılarında artacağını belirtmektedir.

1939 yılına gelindiğinde ise özellikle o günkü milli eğitim hakkında, özellikle bazı araştırmacıların raporları halka sunulmaya başlamıştır. Bu raporlardan bir tanesi de dönemin Maarif Vekilliği tarafından 1924 yılında ülkemize davet edilen ve Türkiye’de eğitim hakkında araştırmalar yapan John Dewey’in araştırmasıdır. Ülkemizde eğitim alanında gördüğü aksaklıkları belirten ve önerilerde bulunan Dewey’e göre (1939, s:20); muallim mekteplerinde, sinai mekteplerinde özellikle beden terbiyesine yönelik derslerin açılması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile bu araştırma 1924 yılında yapılmış, vekâlete sunulmuş ve bu bağlamda bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak araştırmanın yapılmasından 15 yıl sonra, raporun kitapçık şeklinde basılmış olması ilginçtir.

Yine aynı yıl içerisinde Amerikalı uzman Beryl Parker tarafından 1934 yılında tamamlanan rapor, halka sunulmuştur. Bu rapora göre (1939, s:19-20) özellikle ilk mektepler üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle beden terbiyesi dersleri, milli canlılığı daha da kuvvetlendirmekte en önemli adımlardan bir tanesidir. Bu konuda ise özellikle öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Ayrıca çocukların beden gelişimlerini daha iyi izleyebilmek

amacıyla kasabalarda doktorlara ihtiyaç bulunmaktadır. Yine bu rapora göre (1939, s:32) özellikle üzerinde durulması gereken konular okuma, beden terbiyesi ve musikidir.

1941 yılı Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü'nün Türkçe, Tarih – Coğrafya, Pedagoji Matematik, Fiziki ve tabii ilimler, Resim – İş şubelerindeki beden eğitimi derslerine bakacak olursak; bu şubelerde beden eğitimi dersinin olmadığını, bunun yerine 2 saat teorik, 2 saat uygulama olmak üzere haftada 4 saat ders olarak verilen askerlik dersi olduğunu görürüz.

Tablo 1: 1941 yılı Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü Beden Eğitimi ve Askerlik Dersleri Dağılımı

Şube	Haftalık Beden Eğitimi Dersi	Haftalık Askerlik Dersi	
		Teorik	Uygulama
Türkçe	-	2	2
Tarih – Coğrafya	-	2	2
Pedagoji	(Sadece 2. sınıflara haftada 1 saat)	2	2
Matematik	-	2	2
Fiziki ve tabii ilimler	-	2	2
Resim – İş	-	2	2
Müzik	-	2	2

1941 yılında Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü Beden terbiyesi şubesinde (1941, s:11) ise okutulan derslerin listesi şu şekildedir (Pratik): Jimnastik, sporlar, oyun ve halk dansları, tıbbi jimnastik ve masaj, tatbikat ve seminer. (Teorik): pedagoji ve umumi öğretim usulü, beden terbiyesi nazariyatı, anatomi, fizyoloji, spor hıfzıssıhhası, antropometri, teşkilat ve idare, beden terbiyesi tarihi, yabancı dil, müzik, askerlik. 1944 yılında Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü'nde toplam 54 öğretmen bulunmaktadır (Maarifle İlgili Kanunlar II, 1944, s:78).

1943 yılında Köy Enstitüleri'nde kültür dersleri bağlamında Beden Eğitimi ve Ulusal oyunlar dersinin yanı sıra askerlik dersleri de verilmiştir. (Akyüz, 2001, s:354).

1947 yılında ise (1948 yılında da aynıdır) ilkokulların haftalık ders programlarında 1. 2. ve 3. sınıflara haftada 2 saat; 4. ve 5. sınıflara ise haftada 1 saat jimnastik dersi verilmiştir (Edis, 1947, s:34).

Buna karşın 1948 yılı ilkokul müfredatına göre; köy ilkokul programlarında beden eğitimi dersi bulunmamaktadır. Bu dersin yerine bütün sınıflarda haftada 6 saatlik tarım iş dersi bulunmaktadır (1948 İlkokul Programı, 1948, s:25).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Beden eğitimi dersleri, özellikle Avrupa ülkelerinde bedensel gelişim sağlanması, öğrencilerin aktif bir şekilde hayata katılımı ve böylelikle daha sosyal olmalarını sağlamıştır. Sosyalleşme ile birlikte bireylerin kendilerine olan güvenleri daha artmış ve hem daha sağlıklı hem de daha üretken hale gelmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'na beden eğitimi derslerinin girmesi, özellikle İmparatorluğun son zamanlarına diğer bir ifade ile batılılaşma çabalarının gerçekleştirilmeye çalışıldığı 18-19. yüzyıl arasında olmuştur. Dönem içerisinde temel amaç, bedenın daha sağlıklı bir hale getirilmesidir. Aynı zamanda bu anlayış, gerek Osmanlı'da gerekse Türkiye'de genelde spora, özelde ise beden eğitimi derslerine olan bakışı da ortaya koymaktadır; savaşa hazırlık. Bedenen

güçlenen ve belli birtakım spor alanlarında uzmanlaşan bireyler, zaman zaman hünerlerini de sergilemekte ve bu gösteriler aşırı derece de ilgi görmekteydi.

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda beden eğitimi dersleri adeta jimnastik etrafında gelişmiş, şekillenmiş ve jimnastiğin ötesine geçememiştir. Aletli ve aletsiz jimnastik olarak gördüğümüz bu spor dalı, Osmanlı İmparatorluğu'nda yenileşme çabaları etrafında esas önemini kazanan bir spor dalı olmuştur. Temek amacı, bireylere daha güzel bir beden sağlamak ve bireyleri daha sağlıklı bir hale getirmek olan jimnastik, neredeyse özellikle bu dönemin beden eğitimi derslerinin tek içeriği olmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte beden eğitimi dersi yavaş da olsa jimnastiğin etkisinden çıkmaya ve kendi bilimsel değerlerini ortaya koymaya başlamıştır. Ancak bu şekillenme kolay olmamıştır. Özellikle yurt dışına gönderilen öğrencilerin ülkeye dönmesiyle beraber, beden eğitimi dersleri daha net bir hale gelmiştir. Bunun yanı sıra üzerinde durulması gereken bir diğer unsur ise yine aynı dönemde okullarda beden eğitimi dersinin yanı sıra verilen askerlik dersidir. Bu ders, özellikle Cumhuriyet Dönemi beden eğitimi derslerinin de temel amacını net bir şekilde ortaya koymaktadır; savaşa hazırlık. Askerlik dersinin okul içerisinde zorunlu bir ders olarak hem erkeklere, hem de kızlara veriliyor olması, beden eğitimi dersinin bir diğer yönünü teşkil etmektedir. Zira askerlik derslerinde de önemli olan bedensel gelişimin sağlanmaya çalışılmasıdır. Bu nedenle bu çalışmada beden eğitimi dersleri ve askerlik dersi, bedensel faaliyetleri ön plana çıkartması nedeniyle bir olarak düşünülmüştür.

Cumhuriyet döneminin, beden eğitimine olan bağlılığı, doğrudan bir şekilde "gürbüz yavuz evlatlar" şiarı etrafında şekillendirilmek istense de beklenen başarının gelmediği de ortadadır. Zira gürbüz ve yavuz evlatlar beklentisi doğrudan bir şekilde okul içindeki beden eğitimi dersleri ile örtüşmemektedir. Çünkü haftada 1-2 saatlik beden eğitimi dersi ile öğrencilerin (gençlerin), bedenen sağlam bir hale gelmelerini düşünmek imkânsızdır. Bu nedenle, okullardaki beden eğitimi dersleri, beklenen sağlıklı, gürbüz ve yavuz evlatların ortaya çıkmasında yetersiz kalmıştır.

KAYNAKÇA

- AKIN, Yiğit (2004). Gürbüz ve Yavuz Evlatlar "Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor", İstanbul: İletişim Yayınları.
- AKYÜZ, Yahya (2001). Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ARAY, Suat (1959). Bir Galatasaraylının Hatıraları, İzmir: TCDD Basımevi.
- AŞİR, Vildan (1936). "Mektep ve Spor", Türk Spor Kurumu Dergisi, 29 Haziran 1936, İstanbul.
- ATABEYOĞLU, Cem (2000). Kurucumuz Selim Sırrı Tarcan, İstanbul: TMOK Yayınları.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (1982). Eğitim Düşüncesi Tarihi, Ankara: Binbaşioğlu Yayınevi.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (1995). Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (1999). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi, Ankara: Tekışık Yayıncılık.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (2014). Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi, Ankara: Anı Yayıncılık.
- BTUM (1943). XX. Cumhuriyet Yılında Beden Terbiyesi ve Spor, Ankara: Çankaya Matbaası.
- BUDAK, L. – BUDAK, Ç. (2014). "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne İlkokul Programları (1870 – 1936)", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Vol:3/1, ss:377-393, Erzurum.
- CİHAN, Ahmet (2007). Osmanlı'da Eğitim, İstanbul: 3F Yayıncılık.
- DOĞAN, İsmail (2010). Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri, Ankara: Nobel Yayıncılık.

- EDİS, A. Bedri (1947). Milli Eğitim Düsturu Yedinci Cilt Programlar, İstanbul: Maarif Vekâleti Yayınları.
- ERGİN, O. Nuri (1977). Türk Maarif Tarihi, İstanbul: Eser Matbaası.
- GAZİ Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü Müfredat Programı (1941). Ankara: Maarif Matbaası.
- GENÇ, Vedat (2014), "Physical Education Teacher Training Implementations in the Early Republican Period", The Journal of Academic Social Science Studies, Number:27, Autumn I, ss: 507-519.
- GÜVEN, İsmail (2013). Türk Eğitim Tarihi, Edirne: Paradigma Akademi Yayınları.
- İBER, Mustafa (1938). "Mektepte Spor", Türk Spor Kurumu Dergisi, 19 Eylül 1938, İstanbul.
- İlk Okul Programı (1948). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KOÇER, H. Ali (1970). Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KODAMAN, Bayram (1999). Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Maarifle İlgili Kanunlar II (1944). İstanbul: Maarif Matbaası.
- MORPA Spor Ansiklopedisi (2005). İstanbul: Morpa Yayınları.
- NAFİ, M. C. İbnu's Şeyh (2002). Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- OĞUZKAN, Ferhan (1983). "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, ss:595-622, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- TAYGA, Yunus (1990). Türk Spor Tarihine Genel Bakış, Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları,
- TEKİL, Süleyman (1985). Galatasaray Tarihi 1905-1985, Ekol Ofset AŞ.
- TOPUZ, Hıfzı (1975). Konuklar Geçiyor, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- YÜCEL, H. Ali (1994). Türkiye'de Orta Öğretim, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.